

Jindra Plamitzerová
Klára Vakočová

Rozvíjíme čtenářskou gramotnost

Pro učitele odborných předmětů

PŘÍRUČKA

UKÁZKA

Metody a aktivity vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti

EVOKACE	UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU	REFLEXE
Volné psaní	I.N.S.E.R.T.	Pětílístek
Brainstorming	Myšlenkové mapy	Diamant
Předvídání z klíčových slov	Podvojný deník	Životabáseň
Kostka	Alfa box	Vennův diagram
Badatelský úkol	Grafické organizéry	

Další metody a aktivity podporující čtenářství i prostupující E-U-R

- ❖ V-CH-D
- ❖ Tvzení ano/ne
- ❖ Tichá pošta
- ❖ Skládankové učení
- ❖ Poslední slovo patří mně
- ❖ T-graf
- ❖ Analýza věcných rysů

Popis a charakteristika metod⁴⁻⁹

Metody vhodné do fáze evokace

Volné psaní

Smyslem metody je uvolnit žákovy asociace i poznatky, které o tématu lekce má. Rozvíjí žákovu schopnost písemně formulovat své myšlenky. Tato metoda má pevně stanovená pravidla.

Průběh metody a její zavádění do výuky:

Pedagog žákům zadá téma, o kterém budou následně psát. Jejich úkolem je po daný časový limit neodlepit tužku od papíru a po celou dobu zapisovat vše, co je k tématu napadne. Žák zapisuje i to, že neví, co dále psát.

Dobré je, když první volné psaní modeluje pouze učitel na tabuli a žáci sledují, jak pracuje. Následně mohou pracovat již všichni žáci ve třídě. Tato metoda bývá ze začátku pro žáky obtížná, ale postupem času jim již nečiní větší obtíže.

Pravidla:

- ❖ Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.
- ❖ Piš souvislý text, ne jen jednotlivá hesla nebo body.
- ❖ Nevrať se k napsanému, neopravuj, nevylepšuj, co jsi napsal/a.
- ❖ Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá, zapisuj i pomocné věty.
- ❖ Nenech se ve svých myšlenkách brzdit pravopisem.

Jak může takový zápis VONÉHO PSANÍ vypadat:

Téma: Štěstí

Štěstí je krásná věc. Napadají mě slova písně od Petra Hapky a Lucie Bílé. Nejsem zrovna příznivcem Bílé, ale tuhle písničku mám ráda. Měla bych se ale vrátit k tématu štěstí a ne psát o zpěvačce Bílé. Myslím si, že štěstí je něco neuchopitelného, pocit, který možná ani v dané chvíli nevnímáme a až následně ho popisujeme jako šťastný .... Nevím, už co víc o štěstí napsat. Ještě mě napadá, že štěstí nosí čtyřlístek ...

Brainstorming

Stejně jako volné psaní je metodou asociační; jejím cílem je uvolnit žákovy představy.

Jedná se o nahodilé zapisování nápadů, představ, myšlenek a známých informací o tématu. Nemá předem stanovenou strukturu. Mohou se zde objevit i ne zcela přesné nebo zcela nepřesné informace. Učitel v tuto chvíli nezasahuje, je pouhým zapisovatelem.

Brainstorming může být zadán jako aktivita individuální, ale i skupinová. Dobré je vždy po skončení práce sdílet nápady ve dvojicích, skupinách či před celou třídou dle toho, jak žáci pracovali. Během sdílení mohou svůj zápis rozšiřovat o nápady ostatních.

Rozhodneme-li se zařadit brainstorming do výukové lekce, je třeba brát v potaz nutný návrat k brainstormingu na konci lekce. Mělo by dojít k revizi zapsaných slov.

Učitel může zadat následující úkol: Podívejme se teď společně na vaše úvodní zápisy brainstormingu. Jsou tam informace, které jsou nepřesné nebo nepravdivé? Dokážete říci proč?

Předvídání z klíčových slov

Chceme-li u žáků vzbudit zájem, motivovat je a zdokonalovat je v předvídání, můžeme využít metody předvídání z klíčových slov, které žákům vyučující nabídne.

Jejich úkolem je odhadnout a předvídat, o čem asi příběh nebo téma lekce bude. Své předpovědi mohou formulovat ústně nebo zapisovat v celých větách. Sdílení předpovědí je možné ve dvojicích, ale i skupinově.

Jak to může vypadat v praxi?

Klíčová slova: Ježíš, prales, pláž, olympiáda

Myslím si, že dnes se budeme učit o státu, pro který je nějakým způsobem důležité křesťanství, a proto je v klíčových slovech uveden Ježíš. Asi to bude velký stát napříč různými podnebnými pásmy, když má pláž i prales. Místem konání olympiády již bylo mnoho států...

Kostka

Časově jedna z nejnáročnějších evokačních aktivit opisující Bloomovu taxonomii. Je složena celkem ze šesti jednotlivých zadání volného psaní, která společně vytvoří celek. Žáci mají možnost se nad tématem lekce zamyslet a při společném sdílení zároveň své domněnky a znalosti rozšířit o nápady spolužáků.

Každé volné psaní by mělo trvat 2–4 minuty. Žáci sdílejí své zápisy až po splnění všech zadání nejlépe ve dvojicích. Vzájemně si mohou doporučit nejvydařenější volné psaní a to pak sdílet se zbytkem třídy. Během této spolupráce mohou své zápisy doplňovat o nové nápady spolužáků.

Metody vhodné pro fázi uvědomění si významu nových informací

I.N.S.E.R.T.

Metoda vhodná pro práci s odborným textem. Učí žáky přemýšlet nad informacemi, které se v textu objevují. Díky individuální práci se čtyřmi značkami si žáci zároveň uvědomují, že vstupní znalosti každého z nich jsou rozdílné a validita každé informace může být rozdílná na základě toho, komu je určena. Značky žáci zapisují při prvním čtení proto, aby se učili zpracovávat text již při prvotním setkání s ním. Po skončení čtení žáci vzájemně ve dvojicích (či společně s vyučujícím) procházejí text a mohou pracovat s tabulkou INSERT, do které si zaznamenají poznámky z textu právě na základě značek, které si u nich udělali.

Systém značek pro zpracování textu:

✓	Udělejte fajfku na okraji textu, jestliže něco z toho, co čtete, potvrzuje, co jste věděli nebo si mysleli, že víte.
+	Udělejte plus, pakliže informace, kterou se dozvíte, je pro vás nová a zároveň důvěryhodná.
–	Udělejte minus, je-li informace, kterou čtete, v rozporu s tím, co víte nebo co jste slyšeli. Tímto znaménkem můžete také označit nějaký rozpor uvnitř textu.
?	Udělejte otazník, objeví-li se informace, které nerozumíte, jež vás mate nebo o níž byste se chtěli dozvědět více.

Myšlenková mapa

Myšlenková mapa je alternativní forma záznamu údajů, která nevyužívá běžné lineární uspořádání zápisů a poznámek. Na rozdíl od brainstormingu se nejedná o nahodilé uspořádání nápadů, ale o promyšlené grafické zachycení pojmů a vztahů mezi nimi.

Její využití pro rozvoj čtenářské gramotnosti je nepostradatelné. Žáci se díky ní učí podrobné analýze textu, následnému tvoření nové struktury textu a práci s klíčovými slovy. Tvorba myšlenkové mapy je časově náročnější, ovšem tento přístup k textu žákům otvírá další možnosti jeho zpracování.

Pravidla pro tvorbu myšlenkové mapy:

- ❖ Papír vždy před sebe pokládejte na šířku.
- ❖ Buďte srozumitelní.
- ❖ Pište tiskacím písmem.
- ❖ Tvořte tak jednoduché mapy, jak jen to jde.
- ❖ Nápady zapisujte pomocí klíčového slova (max. 3 slovní spojení).
- ❖ Základem myšlenkové mapy je centrální nadpis (lépe obrázek).
- ❖ Jednotlivé větve odděľujte barevně dle stupňů hierarchie.
- ❖ Nebojte se používat barvy, obrázky, symboly ve všech místech myšlenkové mapy.
- ❖ Strídejte typy písma, velikost a tloušťku čar i obrazů.⁴

Metody vhodné do fáze reflexe

Pětílístek

Metoda shrnující probírané téma pomocí klíčových slov. Žáci doplňují slova do předem připraveného schématu. Je možné tuto metodu zařadit i ve fázi evokace, kdy si žáci mají vybavit vše, co již o tématu vědí a v závěrečné fázi reflexe původní pětílístek revidovat, popř. vytvořit zcela nový.

_____

Jednoslovný název tématu

_____

Dvě slova o tom, jaké téma je

_____

Tři slova popisující, co téma dělá

_____

Věta právě o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

_____

Jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

Jak může vypadat vyplněný pětílístek na téma ČAS?

_____

ČAS

_____

plynoucí

_____

neúprosný

_____

běží

_____

odpočítává

_____

nečeká

_____

Čas

_____

jen

_____

spravedlivě

_____

odměřuje.

_____

HODINY

Diamant

Diamant je metodou, která učí žáky pracovat s klíčovými slovy a pojmy, které zaznamenávají do předem připravené struktury. Na rozdíl od pětílístku zde žáci pracují s klady i záporů, které v sobě téma nese. U diamantu je třeba vhodně zvolit téma a vyučující by si sám měl předem vyzkoušet, zda je diamant jako shrnující metoda pro lekci přijatelný.

Metody prolínající se systémem E-U-R

V-CH-D

Jedná se o zkratku tvořenou ze spojení slov VÍM – CHCI VĚDĚT – DOZVĚDĚL JSEM SE. Tato spojení reflektují všechny tři fáze učení podle systému E-U-R. Žáci pracují po celou dobu s tabulkou, která má tři sloupce. Může se stát, že na naformulované otázky žáci v textu nenajdou odpověď. Učitel by měl být na tuto variantu připraven a mít s sebou ve výuce další texty, knihy, které o tématu pojednávají a žáci v nich mohou následně otázky dohledávat.

Vím: V této fázi žáci zapisují do prvního sloupce v tabulce formou brainstormingu vše, co si myslí, že o daném tématu vědí. Následovat může společné sdílení, doplnění informací.

Chci vědět: Do druhého sloupce žáci formulují alespoň dvě otázky, na které by rádi získali po přečtení textu odpověď. Měly by se týkat tématu.

Dozvěděl/a jsem se: Do posledního třetího sloupce žáci zaznamenávají vše, co se o tématu dozvěděli nového a zároveň i odpovědi, pokud je v textu našli.

Tabulka V-CH-D na téma LÝKOŽROUT

Vím	Chci vědět	Dozvěděl/a jsem se
– Malý brouk – Živí se smrkem. – Přemnožený	– Jak se množí? – Je lýkožrout někomu prospěšný? – ...	– Říká se mu také kůrovec. – Je potravou pro brouka pestrokrovečníka. – ...

Tvrzení ano/ne

I tato metoda se prolíná všemi třemi fázemi učení. Před samotnou četbou textu dostanou žáci tabulku s tvrzeními. Mají se samostatně dle svého mínění rozhodnout, zda s nimi souhlasí a do tabulky svůj názor zaznamenat. Následuje zpracování textu, během kterého mají žáci možnost své prvopočáteční názory potvrdit nebo přeformulovat a opřít je o pasáže z textu vedoucích k jejich rozhodnutí.

ODPOVÍDÁ TOTO TVRZENÍ SKUTEČNOSTI?	PŘED ČTENÍM Ano/Ne	PO ČTENÍ Ano/Ne	POZNÁMKA <i>Konkrétní pasáž textu (slovo, slovní spojení) potvrzující/ vyvracející tvrzení</i>
TVRZENÍ č. 1			
TVRZENÍ č. 2			

